

О. П. Петрикова

доцент кафедри академічного та естрадного вокалу
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ САМОРЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті обґрунтовано особистісно орієнтовану технологію формування педагогічної саморефлексії майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях із постановки голосу. Розкрито сутність понять «технологія», «педагогічна технологія», «особистісно орієнтоване навчання». Автором проведено аналіз останніх досліджень та публікацій з означеної проблематики. Розкрито специфічні риси відомих технологій естетичного виховання засобами музичного мистецтва. У матеріалі статті висвітлено три моделі особистісно орієнтованої педагогіки: соціально-педагогічну, предметно-дидактичну та психологічну; розкрито зміст кожної. Автором запропоновано вихідні положення сучасної особистісно орієнтованої технології навчання. У тексті статті розкрито мету особистісно орієнтованого навчання. Автором запропоновано основні завдання особистісно орієнтованої технології навчання.

На думку автора, формування культури життєдіяльності особистості студента є вищою метою особистісно-орієнтованих систем та технологій. Існують певні вимоги, запропоновані в статті, що їх висувають до особистісно орієнтованих технологій. Розкрито етапи діяльності студента в межах технології діяльнісного підходу, серед яких: мотивування навчальної діяльності; актуалізація та фіксування індивідуальних труднощів під час педагогічної практики; виявлення місця та причини труднощів; складання плану виходу з труднощів; звернення до методичного матеріалу; реалізація плану; первинне закріплення з обговоренням; рефлексія педагогічної діяльності у процесі заняття. Конкретизовано такі дисципліни, як: «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі»; «Вокально-педагогічний практикум»; «Теорія і методика вокального виконавства»; «Методика викладання сольного співу»; «Методика роботи з вокальним ансамблем»; «Методика музичного виховання», на яких відбувається формування педагогічної саморефлексії у майбутніх учителів музичного мистецтва.

Автором висвітлено перспективи подальших розвідок, які будуть стосуватися розроблення методів та прийомів формування педагогічної саморефлексії у студентів вищих закладів мистецького спрямування.

Ключові слова: педагогічна саморефлексія, формування педагогічної саморефлексії, майбутні вчителі музичного мистецтва, особистісно орієнтована технологія.

Постановка проблеми. Підготовка професіоналів для всіх сфер людської діяльності в сьогоденній соціокультурній ситуації є особливо пріоритетною стратегією розвитку та становлення сучасної української держави. Визнання провідної ролі вчителя в реформуванні системи національної освіти зумовило необхідність принципового переосмислення цілей, завдань, змісту педагогічної діяльності та сутності процесу підготовки фахівця нового покоління. Без зміни установок мислення вчителя та способу виконання ним професійно-педагогічної діяльності не може здійснюватися оновлення системи освіти та удосконалення її структурних компонентів. Сучасний етап розвитку національної освіти потребує від викладача особливого способу життєдіяльності, який він має реалізовувати через свою професійну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальна потреба у педагогах-професіоналах,

необхідність розроблення моделі нової педагогічної освіти репрезентовано низкою психолого-педагогічних досліджень. Вивченням психологічних аспектів педагогічної праці та створенням професіограми викладача займалися такі науковці, як: Н.В. Кузьміна, Д.Ф. Николенко, В.О. Сластьонін, Б.Д. Федориш, О.І. Щербаків. Визначенню структури, змісту, оптимальних форм та методів підготовки майбутнього вчителя присвячені праці О.О. Абдуліна, Л.М. Проколієнко, В.А. Семіченко, О.В. Скрипченко, Т.С. Яценко. Розроблення методик, які забезпечували б розвиток педагогічних здібностей, формування професійно-значущих якостей особистості, її педагогічних умінь цікавили Ф.І. Гоноболіна, Л.В. Долинську, А.Й. Капську, Л.Ф. Спирін та інших.

Своєчасність вибраної теми зумовлена необхідністю професійної підготовки висококваліфікованих учителів музичного мистецтва, які будуть особистісно орієнтовані на педагогічну діяльність.

Мета статті – обґрунтувати особистісно орієнтовану технологію формування педагогічної саморефлексії майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях із постановки голосу.

Виклад основного матеріалу. Нині надано приблизно 300 визначень сутності поняття «педагогічна технологія» та запропоновано різними науковцями власну компонентну структуру означеному феномену. Однак першим, хто ввів у науковий обіг термін «педагогічна технологія», був В.П. Беспалько. Він розкрив це поняття як «проект визначеної педагогічної системи, яку реалізують на практиці» [1].

Сучасні педагогічні технології, теоретичні засади їх використання в освітньому процесі розкрито у наукових доробках В.П. Беспалько, І.М. Богданової, М.В. Кларіна, Е.А. Михайлова, Г.В. Селевка та інших.

Відмінними рисами відомих технологій естетичного виховання за допомогою засобів музики є розвиток цим видом мистецтва з дитинства, синтез різних видів естетичної творчості з музичною діяльністю, спрямування на всебічний розвиток особистості. Синтез свята та буденності, творчості та праці, гри та навчання містять у собі традиції і звичаї української народності, музичного та літературно-поетичного фольклору, народні гуляння, свята та ігри [8].

С.О. Сисоєва вважає, що саме під час музично-педагогічної діяльності у студентів вищої школи проявляються, розвиваються та реалізуються у професійній діяльності як їхні педагогічні, так і творчі особистісні якості. Педагогічний досвід, який був отриманий раніше від колег та попередників, допоможе сформувати майбутньому вчителю музичного мистецтва власний індивідуальний творчий стиль [9].

В.М. Монахов пропонує власне визначення дефініції «педагогічна технологія». На його думку, її сутність полягає у тому, що це продумана у всіх деталях модель спільної педагогічної діяльності із проектування, організації та проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів та вчителя [10].

Під педагогічною технологією розуміють і системний метод створення, визначення, застосування, а також викладання та засвоєння теоретичних знань з урахуванням людських та технічних ресурсів, їхньої взаємодії, що має на меті оптимізацію різних форм освіти (ЮНЕСКО) [10].

На думку зарубіжного науковця М.В. Кларіна, педагогічна технологія – це системна сукупність та порядок функціонування всіх особистісних, методологічних та інструментальних засобів, які використовуються для реалізації і досягнення педагогічних завдань та цілей [8].

На нашу думку, більш доречно відповідно до вибраної теми дослідження висвітлити *особистісно орієнтовану технологію навчання*.

Особистісно орієнтоване навчання – це навчання, предметом якого є особистість учня або студента зі власним суб'єктивним досвідом; розкриття його неповторних особистісних якостей у процесі навчання. Пропонують увазі такі моделі особистісно орієнтованої педагогіки: психологічну, предметно-дидактичну та соціально-педагогічну.

Психологічна модель сприяє корекції здатностей студентів до навчання, до засвоєння нових знань. Предметно-дидактична модель включає предметну диференціацію, що дає змогу забезпечити індивідуальний підхід кожного студента у процесі набуття освітніх послуг.

Соціально-педагогічна модель сприяє розвитку та вихованню майбутнього фахівця із раніше отриманим професійним досвідом та сформованими особистісними якостями. Вищі заклади освіти «створюють» структуру кожної особистості студента. Завдання вищого закладу освіти – наближення кожного студента до його параметрів як носія масової культури.

Технологія освіти побудована на ідеях педагогічного управління, на формуванні та корекційній діяльності студента «ззовні», без урахування його суб'єктивного досвіду.

Технологія предметної диференціації базується на врахуванні обсягу навчального матеріалу та його складності, це завдання як зниженої, так і підвищеної складності, їх виконання забезпечується за допомогою поглиблених програм та різних факультативних курсів.

Сучасна особистісно орієнтована освітня технологія базується на таких вихідних положеннях, як:

- пріоритет неповторної індивідуальності кожної особистості студента із власним досвідом спілкування, який був набутий ще задовго до навчання у вищому закладі освіти;
- важливим моментом під час реалізації навчально-виховного процесу у ВЗО є виявлення педагогом суб'єктивного досвіду кожного студента;
- під час навчання кожний студент отримує як суспільно-історичний досвід, який формується у процесі освітньої діяльності, так і суб'єктивний досвід спілкування; не має бути витиснення індивідуального досвіду, а має відбуватися його наповнення суспільним досвідом;
- соціалізація студента, його розвиток як особистості відбувається через невинне збагачення суб'єктивного досвіду, але не має забуватися нормативна частина;
- головна мета навчання – це формування інтелектуально-пізнавальних здібностей кожного студента.

Мета особистісно орієнтованого навчання – це процес психолого-педагогічної допомоги кожному студенту у формуванні його як культурного учасника освітнього процесу, який може співіснувати з іншими суб'єктами та бути активним

учасником соціуму. Особистісно орієнтований підхід об'єднує навчання та виховання у «спільний» процес підтримки, допомоги, розвитку, а також соціально-педагогічного захисту кожного студента. Освітній процес у вищому закладі освіти має бути спрямований на отримання та розуміння теоретичних, методичних та практичних знань студентами.

До *важливих завдань особистісно орієнтованої технології навчання* можна віднести такі, як:

- розвиток індивідуальних інтелектуально-пізнавальних здібностей кожної особистості студента;
- виявлення індивідуального суб'єктного досвіду кожного студента;
- допомога кожному студенту у тому, щоби пізнати себе та самореалізуватися;
- виховання в кожного студента культури життєдіяльності, яка є основою правильної поведінки та побудови власного повсякденного життя. Науковці вважають, що виховання культури життєдіяльності особистості кожного студента є найвищою метою особистісно-орієнтованих технологій.

Є певні *вимоги до особистісно орієнтованих технологій*:

- навчально-методичний матеріал має бути спрямований на активізацію та прояв у процесі навчання раніше отриманого суб'єктного досвіду кожного студента, який він здобув під час навчання у минулому;
- знання, викладені у наукових журналах або у збірниках конференцій, мають сприяти перетворенню набутого суб'єктного досвіду кожного майбутнього вчителя музичного мистецтва;
- суб'єктний досвід студентів, набутий у процесі освітньої діяльності, має постійно узгоджуватися зі змістом отриманих теоретично-методичних знань;
- мотивація студентів до самостійної оцінки виконання практичних або самостійних завдань;
- організація освітнього процесу таким чином, щоб у студента була можливість самостійно вибрати форми роботи на заняттях;
- прозоре та справедливе оцінювання студента під час навчання;
- контроль та перевірка отриманих знань, практичних вмінь та навичок на проміжних та підсумкових етапах оцінювання;
- освітній процес має бути побудований та спрямований на реалізацію, саморефлексію та оцінювання практичної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Нині є багато різних технологій особистісно орієнтованого спрямування, але чіткої класифікації немає. До особистісно орієнтованої технології можна віднести методику Марії Монтессорі, яка відноситься до Вальдорфської педагогіки та включає систему розвивального навчання дітей [10].

Серед технологій доречно виділити технологію діяльнісного підходу, яка включає такі етапи практичної діяльності майбутнього фахівця, як:

1. *Мотивація до освітньої діяльності*. На означеному етапі бажано психологічно налаштувати студента вийти із «зони комфорту» та зі «спостерігача» освітнього процесу (наприклад, на педагогічній практиці на II курсі) перетворитися на активного учасника цієї діяльності (наприклад, на асистентській практиці бути асистентом педагога).

Настанови викладача «треба задля того, щоб...» та аутогенні настанови самого студента «хочу», «можу» сприятимуть створенню необхідних умов для спонукання до отримання ним знань, практичних умінь та навичок, необхідних для майбутньої професії.

2. *Визначення у процесі проходження практики труднощів та «слабких сторін» студента й усунення їх у процесі практичної діяльності*. На цьому етапі відбувається організація та проведення практикантом пробного заняття (наприклад, із педагогічної або асистентської практики) за схемою «треба – можу – хочу». У процесі проходження виробничої практики студентами відбувається активізація у них набутих теоретико-методичних знань, які були отримані протягом попередніх років у вищому закладі освіти. У процесі проведення заняття майбутні вчителі музичного мистецтва фіксують труднощі, з якими стикнулися, а також власні особистісні «слабкі сторони». Практиканти використовують набуті знання та вміння і фіксують усі труднощі, які в них виникли, а також у процесі аналізу самостійно шукають причини їх виникнення та намагаються їх усунути на наступному занятті. Розвиток само-refлексії майбутніх учителів музичного мистецтва – важлива складова частина цього етапу.

3. *Розроблення алгоритму усунення труднощів*. Цей етап включає відтворення студентом у пам'яті проведеного заняття із музичного мистецтва в ЗОШ або з дисципліни «Вокальний клас» у ВЗО та фіксацію вербального або знакового моменту, коли виникли труднощі (інтонаційні, дикційні, зі співацьким диханням, виразністю співу). Наступним кроком є співвіднесення власних дій студента із правильним способом дій, вироблення алгоритму усунення причин труднощів та недоліків.

4. *Складання плану усунення труднощів, що виникли під час проходження практики*. Бажано, щоб майбутній вчитель музичного мистецтва розробив план дій щодо усунення недоліків проведеного заняття, спитав порад викладачів, одногрупників щодо шляхів їх подолання, розробив план дій, в якому означив мету усунення недоліків та труднощів, тему наступного навчального заняття, на якому він спробує виправити їх, засоби реалізації мети (алгоритми дій, організаційні моделі, навчально-методичні посібники тощо).

5. *Звернення до методичного матеріалу.* За результатами аналізу педагогічних дій студент-практикант встановлює причину і звертається до інформаційних джерел із метою усунення труднощів. Ознайомлення з новим матеріалом надає можливість вибрати наступні альтернативні способи дій під час заняття з постановки голосу.

6. *Реалізація плану.* Студент обговорює різні варіанти досягнення поставленої мети з усунення виконавських труднощів та вибирає оптимальний із запропонованих. Наступний крок – студент фіксує вибраний спосіб (вербально або знаково) і згодом фіксує результат.

7. *Саморефлексія та самооцінка студентом власної педагогічної діяльності у процесі проходження практики.* На цьому етапі відбувається саморефлексія та самооцінка майбутніми фахівцями власної педагогічної діяльності на заняттях із вокального класу, музичного мистецтва. Студент повторно споглядає на себе зі сторони та свідомо аналізує, чи були виконані поставлені завдання, чи була досягнута мета, чи всі форми та види роботи відповідали їх реалізації.

Формування педагогічної саморефлексії майбутніх учителів музичного мистецтва відбувається за допомогою різноманітних технік та методик на таких дисциплінах, як: «Методика викладання фахових дисциплін у ВШ»; «Вокально-педагогічний практикум»; «Теорія і методика вокального виконавства»; «Методика викладання сольного співу»; «Методика роботи з вокальним ансамблем»; «Методика музичного виховання».

Висновки і пропозиції. Отже, ми з'ясували, що технологія – це сукупність методів, прийомів та засобів виконання людьми конкретного складного завдання шляхом розподілу його на систему взаємопов'язаних операцій, які виконуються послідовно і мають на меті ефективну реалізацію певного виду діяльності. Особистісно орієнтоване навчання – це навчання, предметом якого є особистість студента із власним суб'єктивним досвідом. Воно допомагає розкрити всі індивідуальні особистісні якості майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі правильно побудованого освітнього процесу у вищій школі.

Перспективи подальшого розвитку цього дослідження будуть стосуватися розроблення методів та прийомів формування педагогічної саморефлексії у студентів вищих закладів мистецького спрямування.

Список використаної літератури:

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. Москва : Педагогика, 1989. 192 с.
2. Види педагогічних технологій. URL: http://pidruchniki.com/17190512/pedagogika/vidi_pedagogichnih_tehnologiy
3. Дидактичні системи у вищій школі : навчально-методичний посібник / Романовський О.Г., Солодовник Т.О. ; за заг. ред. О.Г. Романовського. Харків : НТУ «ХПІ», 2016. 86 с.
4. Кіяновська Н. Генезис поняття «Інформаційно-комунікаційні технології». URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84274024.pdf>
5. Кучеренко Н. Технологія формування професійно-педагогічних якостей викладачів іноземних мов у ВНЗ / *Проблеми підготовки сучасного вчителя: Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) та інші]. Умань : ПП Жовтий О.О., 2010. Випуск 1. 271 с.
6. Матеріали XXXIV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку». URL: https://confscience.webnode.com.ua/_files/200000012-e051be1252/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%2034.pdf
7. Машкіна Л.А. Особистісно орієнтована технологія навчання у вищій школі. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/270081018.pdf>
8. Селевко Г.К. Сучасні освітні технології. URL: <https://ukrdoc.com.ua/text/33930/index-1.html>
9. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник. Київ: Міленіум, 2006. 346 с.
10. Педагогічні технології. URL: <http://ua-referat.com>
11. Педагогічна технологія. Сутність педагогічних технологій URL : https://stud.com.ua/46405/pedagogika/pedagogichna_tehnologiya
12. Фоломєєва Н.А. Педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5–10 років засобами музичного мистецтва : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.02. Київ : 2001. 22 с.
13. Цюй С. Методика самовдосконалення майбутнього вчителя музики у процесі фахової підготовки. *Дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук; 13.00.02*, Київ, 2013. 227 с.

Petrykova O. Personality-Oriented Technology of Formation of Pedagogical Self-reflection of Future Teachers of Musical Art

The article substantiates the personality-oriented technology of formation of pedagogical self-reflection of future teachers of musical art during voice training classes. The essence of the concepts «technology», «pedagogical technology» and «personality-oriented learning» is revealed. The author has analysed recent studies and publications on the subject. The specific features of the known technologies of aesthetic education by means of music art are revealed. The article highlights three models of personality-oriented pedagogy: social-pedagogical, subject-didactic and psychological; the content of each model is disclosed. The author

proposes the initial provisions of the modern personality-oriented learning technology. The purpose of personality-oriented learning is disclosed in the text of the article. The author proposes the main objectives of personality-oriented learning technology.

According to the author, the formation of student's personality life culture is the ultimate goal of personality-oriented systems and technologies. There are certain requirements proposed in the article for personality-oriented technologies. The stages of the student's activities within the activity-based approach technology are revealed. Among them: motivation of learning activity; actualization and fixation of individual difficulties during pedagogical practice; identifying where and why difficulties arise; making a plan for overcoming the difficulties; referring to methodological material; implementation of the plan; initial reinforcement with discussion; reflection of pedagogical activity during the class. Concretized such disciplines as: «Methodology of teaching professional disciplines in higher school»; «Vocal-pedagogical practice»; «Theory and methodology of vocal performance»; «Methodology of teaching solo singing»; «Methodology of working with vocal ensemble»; «Methodology of music education», where the formation of pedagogical self-reflection in future teachers of musical art takes place.

The author highlights the prospects for further research, which will deal with the development of methods and techniques of formation of pedagogical self-reflection among students of higher art institutions.

Key words: *pedagogical self-reflection, formation of pedagogical self-reflection, future musical art teachers, personality-oriented technology.*